

the 1990s, the number of people in the UK who are aged 65 and over has increased from 10.5 million to 13.5 million (19.5% of the population).

There is a growing awareness of the need to address the needs of older people, and the Government has set out a strategy for the 21st century in the White Paper on *Ageing Better: A Strategy for the 21st Century* (Department of Health 1999). This strategy is based on the following principles:

- (i) to support people to live as independently as possible for as long as possible;
- (ii) to ensure that people have the resources to meet their needs and to take advantage of the opportunities available to them;
- (iii) to ensure that people are able to contribute to society and to their communities.

The White Paper also sets out a number of key objectives for the 21st century, including:

- (i) to ensure that people are able to live as independently as possible for as long as possible;
- (ii) to ensure that people have the resources to meet their needs and to take advantage of the opportunities available to them;
- (iii) to ensure that people are able to contribute to society and to their communities.

The White Paper also sets out a number of key objectives for the 21st century, including:

- (i) to ensure that people are able to live as independently as possible for as long as possible;
- (ii) to ensure that people have the resources to meet their needs and to take advantage of the opportunities available to them;
- (iii) to ensure that people are able to contribute to society and to their communities.

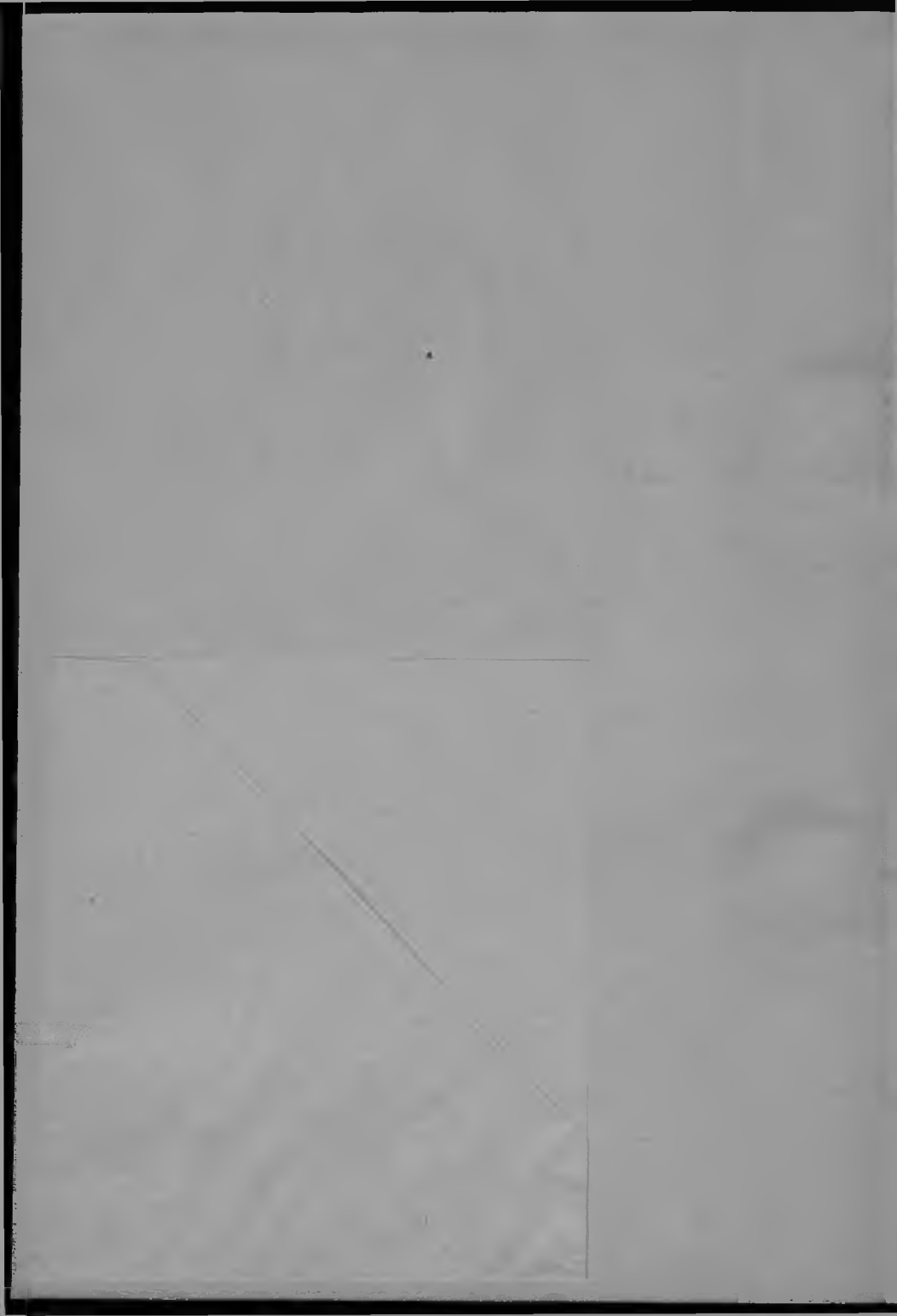
The White Paper also sets out a number of key objectives for the 21st century, including:

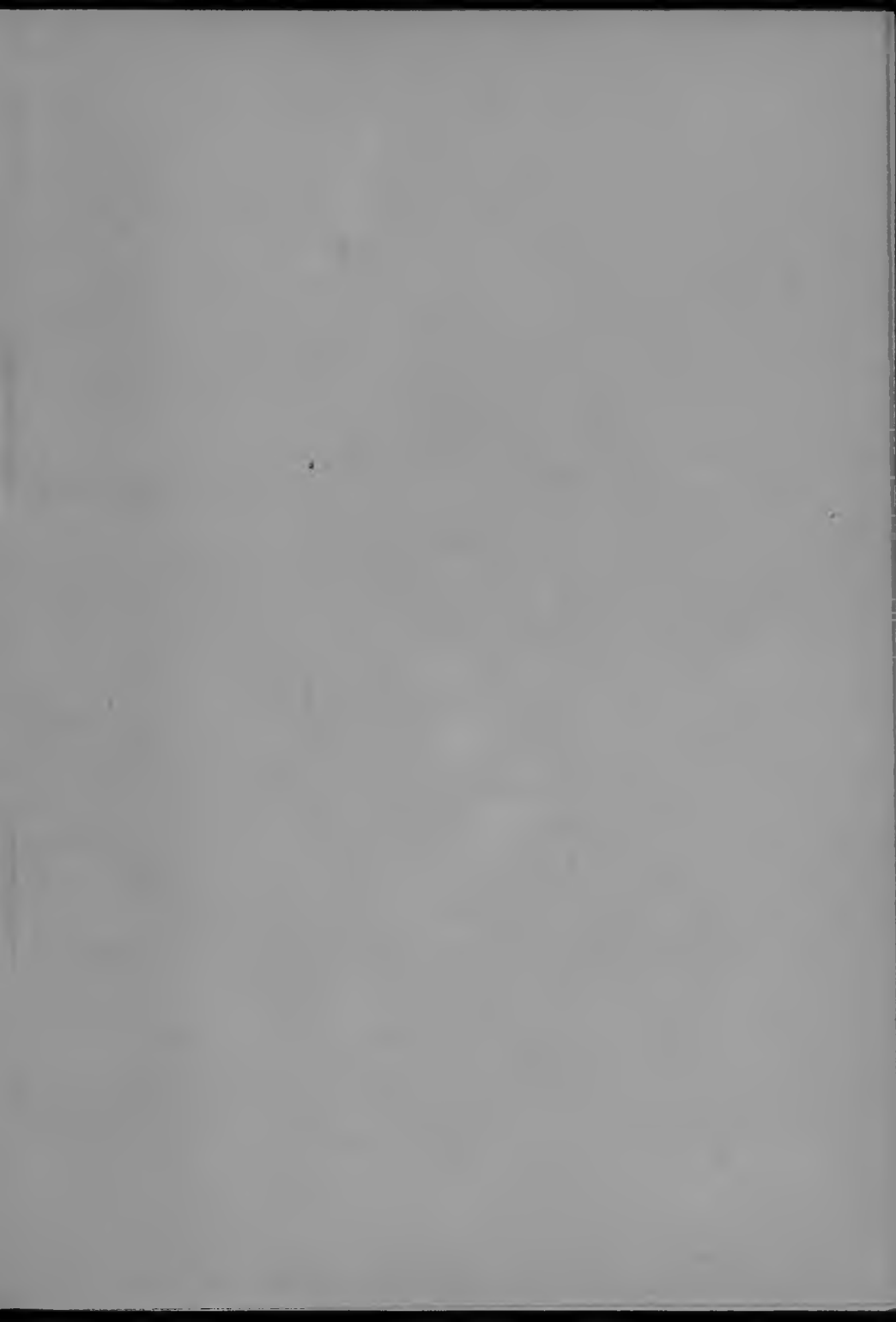
- (i) to ensure that people are able to live as independently as possible for as long as possible;
- (ii) to ensure that people have the resources to meet their needs and to take advantage of the opportunities available to them;
- (iii) to ensure that people are able to contribute to society and to their communities.

The White Paper also sets out a number of key objectives for the 21st century, including:

- (i) to ensure that people are able to live as independently as possible for as long as possible;
- (ii) to ensure that people have the resources to meet their needs and to take advantage of the opportunities available to them;
- (iii) to ensure that people are able to contribute to society and to their communities.

The White Paper also sets out a number of key objectives for the 21st century, including:

~~Н 28 / 10~~
~~144~~

С. И. ДАНИЛОВ.

**ОТЫЛЫМ КУАШ КУРАЛЫН
ПУШКЫДЭМДЫМЭ ДА ИКИЙАШЛАН
ШИЖЫМ КУРАЛЫН КОДЫМО**

235
—
701

ССР Ушэм Налык-влак Рүдө Савыктыш
Моско 1930

31209

200-0

~~H28-10~~
~~144~~

Мар. л.
3-306

С. И. ДАНИЛОВ

**ОТЫЛЫМ КУАШ КУРАЛЫН
ПУШКЫДЭМДЫМЭ ДА ИК ИЙАШЛАН
ШИЖЫМ КУРАЛЫН КОДЫМО**

БЭЛЬСКИЙ Й. нусарэн

Г.П.Б-на с'яз. экз.
Литр. 1931 год
Акт № 21-1659

Инв. № 1668

ССР Ушэм Калык-влак Рудӧ Савыктыш
Моско 1930

Главлит № А 76864

Заказ № 2401

Тираж 4.000 экз.

Книжная ф-ка Центриздата Народов СССР. Москва,
Шлюзовая набережная, 10.

Отылан ағам нуаш куралын пушкыдэмдымэ.

Совэт ушэмысэ тўрлө районлаштэ сынымэ станса-влак ик ийаш шурным вўдаш мландым кузэ ышташ кўлэшым чот сынэн эскэрэн ончэ-нытат ик ийаш шурно лэқтышым нөлталаш лийшашым палэныт.

Тўрлө районлаштэ рокат, климатшат ик гань орыл улмыж дэн, мландымат тўрлын ышташ логалэш.

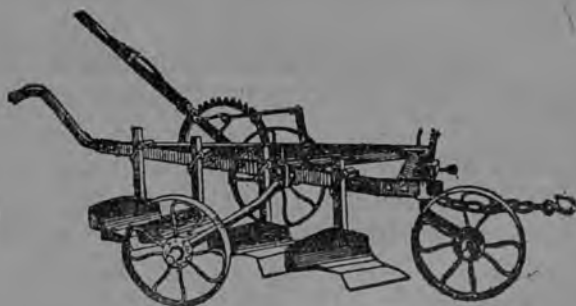
Сынымэ станса-влак шуко ий сынэн ончэнытат тыгай кўлэни ойым (кангашым) пуат: ик ийаш шурнылан мландым, уржам тўрадмөнгак куралаш кўлэш маныт. Тыгай ой Совэт Ушэмын шуко районжылан кэлша. Ик ийаш шурным вўдаш ончыч куралмэ, шурно лэқтышымат утларак нөлталэш: Адак тыдыжат уло, ончыч куралмэ кэлгын куралмэ дэчат найдалэ. Сынымэ станса-влак Совэт Ушэм мучко тўрлын сынэн ончэнытат ик ийаш пырчан шурнолакым—шожым, шыданым, кукурузым, тарым да шўльым вўдаш 10—15 сантиметр кэлгыт вэлэ куралаш кўлэшыжым палэныт.

Кэлгын 18 сантиметр нарэ куралмэ, шурно лэқтышым нымонарат огэш кугэмдэ, йа ик гектарлан 2—3 пудым вэлэ шукэмда, тыгэ шкэ роскотшымат огэш пэтырэ.

Вэс могырым 15 сантиметр кэлгыт ийульэш куралмэ, уржамат ик ийашымат аґа ўмбач погымо годым, путыракшым шэм рокан вэрлаштэ ик

пагытыштэ гайак шуытат, озанлык наша мogyрым йöсырак лийэш. Сандэнак ты пашам вапкэракын 2—3 канэ йылэрак ыштэн пытарэн, моло пашаланат шушаш вэрч, сынымэ станса-влак уржам тўрэдмөнгө отылым куашын (талкан) гына вашкэ куралын пушкыдэмдаш күлэш манын ойым пуат.

Отылым куашын куралмэ—тидэ мландым ўмбач гына 5—7 сантиметр кэлгыт пушкыдэмдымэ лийэш. Тыгэ плуг дэн куралмэ дэч посна моло курал-влак дэнат, такырым сайын йандар кучымо годым рокым ўмбач гына куашын пушкыдэмды-

1-шо сүрэт. 4 кашан отылым куаш куралмэ плуг.

мэ курал-влак дэнат—культиватыр, буккэр, дискан тырма дэнэ да адак пружинан тырма дэнат пушкыдэмдаш лийэш.

Тыгэ ыштылын ўмбал рокым сайын пушкыдэмдалтэш, шурно отылын вожшым пўчкын, отылым мландышкэ пэтыра, шўк шудо вожлакымат пўчкэда, нунын тушыштымат (урлыкыштым) млан дэ көгрыш йомдара.

Мландым ўмбачын куаш гына пушкыдэмдымэ мыландылан кошкашыжэ эрыкым огэш пу, мландым вўдыштарэн шога, тывэчат куаш куралмын куго пайдажэ раш койэш. Уржам вўдымөнгө тў-

рәдмә мартә ийдалык нарә лийәш, ты жапыштә мландә пәнгыдәмәш кошкән шәлышталташ тўналәш.

Тыгай кошкән шәлышталтнә рок гыч мландын тымыклыкшә вўдыжгылыкшә парланән, йужышко кайа, йымалсә рокшат кошка. Вара йўр вўдат, мландышкә сайын шынән кәртдә нарланән пыта, тайыл вәрлаштә корәмлакыш вәлә йогән кайа, аңа-влак күкшәш кодыт.

Ўмбач куашын (талкан) гына пушкыдәмдымә рокрышто, йўр вўд мландышкә кәлгышкак шынән, ончыко пк ийаш вўдаш мландә тымланән шога.

Хәрсон ола лышнә сынымә насушто, йуль тылзыштә пушкыдәмдымә рокрышто йўр вўд мландыш 70 сантиметр кәлгытыш шынән, пушкыдәмдымә вәрыштә 20 сантиметр нарыш вәлә шуын.

Отылан аңам куашын йуль тылзыштак кура-лалтәш, ты тылзыштә чыла Совет Ушәм мучко йўрат чўчкыдын лийәш. Тыгә отылым куаш куралмә йўр вўдым утларак шынғдарән, мландымат ончыко вўдышаш шурнылан сайын вўдыштарән йамдылән шога.

Тыләч посна отыл куралмын вәс пайдажат уло. Тыгә куралмә дән мландыштә шурнылан күләш кочыш вий, погынаш сай лийәш. Рокын ўмбал пачашыжым пушкыдәмдымә, мландымат тазарта, йужат әркын пурән кәртәш, адак тыгә, шокшо жапыштә кәңәжым пушкыдәмдалтәш. Тыгай йужаңшә, шокшо, тымыкан мландыштә, шурнылан күләш кочыш вийым, сәлитрам, йамдылнә бактәрий-влакат сай илән, кушкын кәртыт.

Полтавысә сынымә стансаштә сынән ончыма гыч тыгә койәш: йуль тылзыштә ўмбач гына отылым куралмә участкыштә сәлитра, шижым окчабр тылзыштә куралмә участкә дән таңастармаш-

тэ, кум кана шукырак погынэн. Отылым куралмэ—пасым шүк шудо-влак дэчат арала.

Кэрсон олаштэ улшо сынымэ стансаштак тўрлө участкыштэ 2 майыштэ сынэн ончэнытат тэвэ мом ужыныт: отылым куралдымэ участкыштэ шүдө шыданг пырчылан 357 шүк шудо улмаш 100 шож пырчыштэ—146 шүк шудо лэктын. Кодшо ий кэнэжым отылым куаш гына куралмэ участкыштэ 100 шыданг лэктышыштэ—шүк шудыжо 16 вэлэ лийын. 100 шож лэктышыштэ—50 шүк шудо вэлэ шочын.

Дон вўд воктэнсэ Ростовысо сынымэ стансаштэ 240 квадр. мэтран, отылым куралдымэ участкыштэ 8012 шүк шудо шочын, отылым куралмэ участкыштэ кум кана шагалрак—2901 шүк шудо гына, лийын.

Тыгэ отылым ўмбач вэлэ куралмэ дэнэ шүк шудым пытарэн мландым сайын йужандэн шокшо пурмо, волгыдо адак кочыш вий погынымо дэч посна, шурно локтылшо шукш копшангэ-влакымат пытаралтэш.

Шурно локтылшо шукш копшангэ-влак шукыжо шошым ылыкмышт мөнгө пөрвой шүк шудышто илат, вара шурно кушкын шумөнгө шурнэш шинчыт, шурным локтылыт.

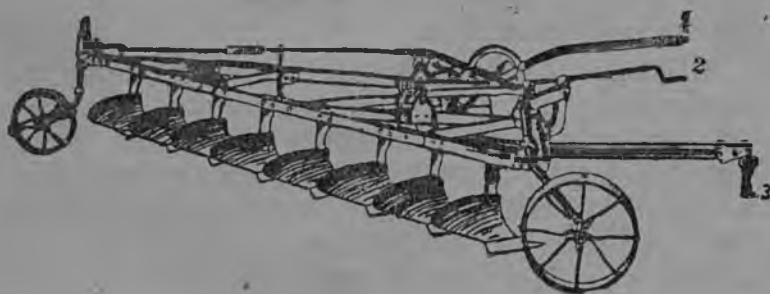
Отылым ўмбач куашын куралмэ шурно локтылшо копшангэ-влак дэнэ кучэдалашат кугын полша.

Ты локтылшо-влакын шукыжын, шурно копшангын, гэссэн кармын, шурно пўчкэдышын, шурно парча кочшын, шыданг копшангын да монь шукшышт-влак мландыштэ альэ отылышто илат. Тугэ вара отылым куралмэ гоным, нуно мландэ дэнэ пэтыралтын, колэн пытат.

Вэлалтинэ (йогышо) шурно пырчэ озымышто киндэ шурнын, шурно умдылан да монь шукшышт-влак илат. Адак тушакак олым кочшо копшангат муным опта. Отылым куралмэ годым тыдлакат рок дэнэ пэтыралтын колат.

Тыдлэч посна отылым куралмэ дэнэ рок кӧргыштӧ илышэ шурно локтылшо моло копшангэ-влакын шукшышт-влакат тӱжвак лэктыт—колат.

Тунэмшэ йӧн-влак чотлымо почэш отылым куралмэ дэнэ 20 тӱрлӧ, шурно локтылшо шукш-копшангэ-влакым пытаралтэш

2-шо сӱрэт. 8 кашан трактырӧш пыжыктӧн отылым куралмэ плуг.

Ындэ изишак Совет Ушӧмын тӱрлӧ районыш-тыжо шурно лӧктышым нӧлталаш, отыл куралмын, кузэ полшымыжым каласӧна.

Шӧм рокдымо вӧрлаштӧ отылым куралмэ.

Шӧм рокдымо вӧрлаштӧ отылым кӧнгӧжым куашын (талкан) гына, вара шижым альӧ шошым кӧлгыракын куралмэ шурно лӧктышым сайынак нӧлталӧш. Ик гӧктарлан 2 сӧнтнӧр мартӧ шу-кӧмда.

Адак тыдыжат уло, кэнгэжым шурным погэн налмөнгак отылым үмбач гына куралын, кэлгын куралмыжым шошымәш кодашат лийәш. Тыгә отылым куашын кэнгэжым куралын, вара шошым кэлгын куралмә, шыжымак кэлгын курал кодымо дэчат пайдалә.

Тыдым тыгә умландараш лийәш. Шәм рокдымо вэрлаштә шижым йүр-влак чүчкыдын лийәдат. Сандәнә мландыштат вүдыжгылыкшө ситыпашлык лийәш. Адак шошымат вүдаш вашкак ончычак тўналаш огәш воч. Тыгә шижым кэлгын куралдә кодән, шошым ижә вүдымө дэч ожно кэлгын куралашат лийәш.

Шижымак кэлгын курал кодымо гоным рок пэнгыдәмын шинчәш, вара шошым уәш от курал гын мландә сайын шокшәмәын огәш шу. Тугай йүштө мландәш вүдымө дән ик ийаш шурно вашкә огәш ләк аламан кушкәш, ләктышыжат начар лийәш. Үмбач гына куралын кодымо отылым, шошым кэлгын куралмә гоным мландә пушкыдәмәш, рокат шокшәмәш, тыгә вүдымө шурнат ик гай төр ләктәш.

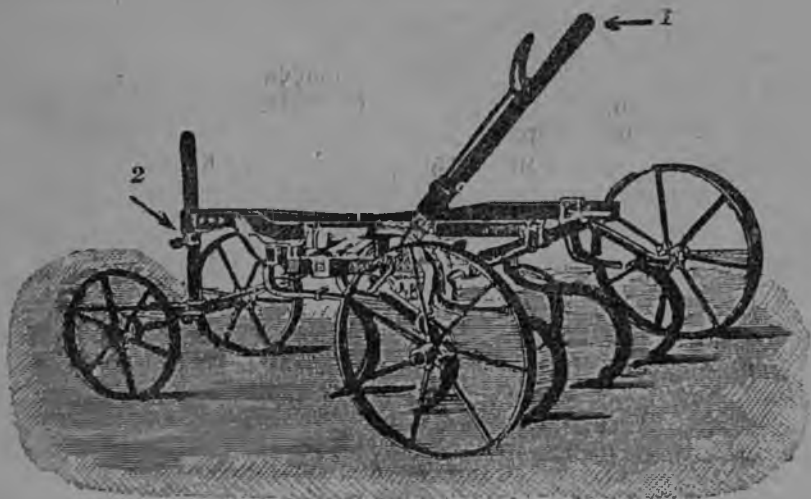
Нижәгород крайысә Симбиләй сынымә стансапштә кодыно 4—5 ий коклапштә шүлым ик гәктар гыч тыгә налыныт: отылым куралмым ишижым альә шошым угычын кэлгын куралмә гыч 22 сәнтнәрым, отылым куралдә шошым ижә курал вүдымө гыч 17,5 сәнтнәр вәлә ләктын. Тыгә отылым куашын куралмә шурно ләктышым ик гәктарлан 4,5 сәнтнәрым альә 25% нөлталын.

Озангысә сынымә стансапштат отылым куралмә ик ийаш шурно ләктышым, шунан рокыпштат тугак нөлталын. Түрәдмә почәш отылым куралын шошым угыч куралмә шурно ләктышым 20—25%

нӧлталын. Шижымак ик кана гына кӧлгын куралмӧ шурно лӧктышым изышат нӧлталын огыл.

Вьаткӧ сынымӧ стансапштат шошым куралмӧ дӧн тагастармаштӧ отылым куралмӧ гыч ик гӧктарлан 2,5 сӧнтнӧр шурным утыжым налыныт.

Лайиш сынымӧ стансан, Сӧас рӧспубликыштӧ, шун—рокан мландыштыжӧ отылым куралмӧ дӧн, шошым куралмӧ дӧч, гӧктарлан 1 сӧнтнӧр шурным утыжым налыныт.

3-шо сӧрӧт. 7 пӧйан пружинаан культиватыр.

Кожлан чара вӧрлаштӧ отылым куралмӧ.

Путыракшым отылым куралмӧ шӧм рокан кожлан чара вӧрлаштӧ шурно лӧктышым кугын нӧлталӧш.

Тыгай вӧрлаштӧ кужо, шокшо йӧран шижӧ лийӧда, тыгӧ рокат шокшӧмӧш кочыш вийжат

утларак погына. Сандэн тыштэ, ик ийаш шурно вўдымө,—куралмэ пагытым онча.

Кожлан чара шэм рокан да ир олыкан вэрлаштат сынымэ станса-влак отылым йуль тылзынтак куашын (талкан) куралаш кўштат. Кэлгыракшэ моло паша пытымөнгат куралаш лийэш

Шэм рокан вэрлаштэ кэлгынракын шижымак куралын кодыман. Ончыч куралмэ дэн —шурно лэктышат сайрак лийэш.

Шэм рокан мландым шошым угыч куралмэ огэш кўл. Тугэ мландэ вэлэ кошка, ик ийаш шурнын лэктышыжат изэмэш. Шижым кэлгын куралмөггө тэлылан тугак каш дэн тырмалдэак кодыман, шошым лум каймөнгө ижэ тырмалаш кўлэш.

Пасым тугэ куралын кодымо дэнэ анга ўмба-лан лум нуко погына, шошым лум шулэн мландышкэ вўд сайын шынэн шуэш. Шошым тырмалмэ почэш вўдымө машина дэнэ вўдаш кўлэш.

Сўас рэспубликыштэ Спаск ола воктэнсэ сынымэ стансаштэ, шижым куралмэ ик гэктар, шўльө лэктышым 4 сэнтнэрым шукэмдэн, шыданым шошым куралмэ дэнэ тагастармаштэ 3 сэнтнэрым шукэмдэн. Отылым куралмөнгө шижымак кэлгын куралын кодымо, шошым кэлгын куралмэ дэч, шурно лэктышым гэктарлан 1сэнтнэрым утыжым пуэн.

Ик ийашлан шижым курал кодымо.

Йужгунам тўрлө паша икканаштэ шумо дэн отылым куаш куралаш пагытат огэш лий. Тугай годым вараш кодынракат август да сэнчабр тылзыштэ ик ийашлан шижым 10—15 сантиметр кэлгыт курал кодаш тыршыман. Тыгэ вараш кодын куралмэ пугыракшым, кужо шокпо шикэ

лийшан, шэм рокан вэрлаштэ шурно нөлталаш сай полша.

Ик ийашлан шижым куралмэ шүк шудо вожым пүчкэш, мландым пушкыдэмда. Шүк шудылан кушкашыжэ эрык огэш лий, мландын кочыш вий-жат, үйжат очыни арам огэш лий. Адак мландат тунарак огэш кошко. Тыгэ мландын үмбалсэ пушкыдэмшэ пачашыжэ, кэлгышсэ рокымат огэш кошто. Тудым аралшэ лэвэдыш гай саклэн ашна.

Жапыштыжэ йүр лиймэ годым йүр вүд пушкыдэмшэ рокыш сайынак кэлгышкак шынэн шуэш. Адак куралмэ пушкыдо рокыш волгыдат, йужат куштылгын пурэн кэртэш. Ончыч каласы-мэ сэмын, рокым йужангдымэ пэшак пайдалэ, тыгэ мландыштэ шурнылан күлшө кочыш вий йамдылшэ илэр (бактэрий)-влаклан илашынт каньылэ лийэш.

Сэдэ бактэрий-влак, шокшо рокышто вэлэ илэн пайдам ыштэн кэргыт, йүштө годым нуно колэн пытат. Сандэнак ик ийашлан шижым ончычыракак, шурным түрэдын палмөнгак, курал кодаш тыршыман.

Адак шижым куралын кодымын вэс сай пайдажат уло, тыгэ отылышто, вэлалтнэ шурнышто, мландыштэ улшо шурно локтылшо шукш копшаггэ-влак, пытаралтыт. Нунын муныштат, шукшышт-влакат куралмэ дэн каньысырланэн колэн пытат.

Шижым куралмэ, путыракшым шэм рокан чара мландан вэрлаштэ пэш күлэш. Шижым курал кодымо пасым, шошым угыч куралдэак, тыр-малэн вэлэ вигак рэд дэн вүдышө машина дэн вүдаш күлэш.

Шэм рокан вэрлантэ, шижым варап кодын куралмашэш шижэ йүр вүд шынэн кодэш, шо-

шым ик ийашат вўдыжгө рокәш вўдалтәш. Сандән шижым куралмашәш вўдымө ик ийаш шурнын ләктышыжә, шошым йўр огәш лий гынат кәлшышашлык лийәш.

Тыдым 1924-шә ийыштә лийшә кушко ий раш ончыктыш. Карьков, Полтава, Самар губәр-налаштә крәстйан-влакын шошым гына куралын вўдымө ик ийаш шурнышт шокшо дәнә кошкән пытыш. Туптак улшо сынымә стансалаштә ши-жымак куралмә мландәш вўдымышт гыч гәктар-лан 6 сәнтнәр дән ик ийаш шурным налыныт

Үндә отылым куаш куралмын да шижым кәл-гын куралмын, Совет Ушәм мучко тўрлө район-лаштә, шурно ләктышым нөлталаш полишымжым лончылән ончәна.

Нижәгород крайынтә улшо Симбилэй сынымә стансаштә, шәм рокыш савырнаш тўнгалшә млан-дыштә, альә тошто кокла рокан мландыштә ши-жым курал кодымо шўльө ләктышым кугын нөлта-лын. Тўрлө пагытыштә куралмә гыч шурным тыгә налыныт: 5 августышто куралмә ик гәктар гыч 24 сәнтнәр, 1 сәнчабрыштә куралмә гыч 19 сәнтнәр, 1 окчабрыштә куралмә гыч 17 сәнтнәр да шо-шым ижә куралын вўдыма гыч 17 сәнтнәр шў-льым налыныт. Ты сипыр-влак гыч паллә: ши-жым ончычырак куралмә, шижым вараш альә шошым ижә куралмә дәч, ик гәктар гыч 5,5 сәнт-нәр шўльө шуқырак ләктәш.

Сўас рәспубликыштә Лайиш оласә сынымә стансаштә август дән сәнчабр тылзыштә курал кодымо ик гәктар гыч 16 сәнтнәр, окчабырыштә куралмә гыч—15 сәнтнәрым, шошым гына кура-лын вўдыма гыч 14 сәнтнәр шўльым налыныт.

Тыштат ончыч куралмын шурно ләктышым ултарақ нөлталмыжым ужына.

Такырэш вўдашлан шижымак куралын кодаш кўлэш.

Шижым ончыч курал кодымо такырэш тур-нэпсым, вольык ушмэным, адак молым вўдэт гынат умдара. Отылым куашын (талкан) куралмэ, да шижымак кэлгын курал кодымо парэнгымат сай шочыкта. Тыдым Кокла-Йул обласыштэ улшо сынымэ стансалаштэ сайынак палэн налыныт. Тўрлө пагытыштэ куралмэ ик гэктар шот гыч парэнгын лэктышыжэ артымым сэдэ таблитсэ гыч палэна:

Станса-влак лўм	Шошым куралмэ	Шижым куралмэ
Аннэнковский . .	148 сэнтнэр	172 сэнтнэр
Новоурэнский . .	121,5 „	161 „

Таблитсэ ончымапштэ шижым курал кодымо, парэнгэ лэктышым гэктарлан 23—40 сэнтнэр нарэ шукэмдэн.

Пошкырт рэспубликысэ Чишма сынымэ стансапштэ шошым куралын шындымэ гыч ик гэктарлан 116,5 сэнтнэр парэнгым налыныт, шижымак курал кодыма гыч 160,5 сэнтнэр лэктын альэ, 44 сэнтнэр утыжо лийын.

Сўас рэспубликыштэ Спасск сынымэ стансапштэ шижым куралмэ гыч гэктарлан 120 сэнтнэр парэнгым налыныт, шошым ижэ куралманэш—102 сэнтнэр вэлэ, альэ 18 сэнтнэр кэм шочын.

Кўшан ончыктымо сынымэ станса-влак шэм рокан, йужо шошым кукшо ий кэчэ лийшан вэрлапштэ улыт. Сандэнэ ты сыныманш-влак почэш кожлан чара вэрлапштэ (лесостепь) парэнгылан шижым курал кодымо, парэнгэ лэктышым ик гэктарлан 15 сэнтнэр утла шукэмда манаш лийэш.

Шэм рокан вэрлапштат шижым курал кодымо мландэш парэнгэ тугак шуко шочэш.

Ивано-Вознесенск обласыштэ, Бутлицкий лүман сынымэ пасыштэ, шурным погэн налмбггак, отылым куаш куралын вара шижым кэлгын курал кодэн, тудымак шошым тырмалэн, сайракын пушкыдэмдышаш вэрчын, угыч куралын парэнтым шындэныт. Тыгэ ыштымэ мландэ гыч 3 ий коклаштэ, кокла чот дэнэ, ик гэктар гыч кажнэ ийын 150 сэнтнэр парэнгым налыныт. Шошым ижэ куралын, угыч кок пачашлан куралын шындама гыч, 137 сэнтнэр вэлэ налылтын.

Нижэгород округын Симбилэй сынымэ пасыштат тыгэракак лийын. Нунын шижым эрак куралмэ гыч гэктарлан 150 сэнтнэр парэнтэ лэктын, шижым почэш куралмэ гыч 133 сэнтнэр, шошым гына куралмэ гыч 132 сэнтнэр лэктын. Тыгэ эр шыжымак куралмэ, шошым куралмэ дэч, 17 сэнтнэр парэнгым утыжым пуэн. Ты сыныма гычак адак палэныт; шижым куралмэ гына шурно лэктышым нөлталын ок кэрт, сандэн шэм рокдымо вэрыштэ, шижым ончычырак куралмэ сай лийэш.

Күчыкын каласаш гын тыгэ лийэш: ик ийаш дэч вара гына такырэш куштымо парэнтгэ дэнэ вож саска-влак, эр вүдымө шурно—шыдан, шүльбө, шож дэн тагастарманштэ, шошым куралмэ дэнат көнат. Эр вүдымө ик ийаш шурно-влак шошым шап кушкыт, мландэ гыч вүдым шуко налыт. Рокышко шижымак вүд шынгыдэ кодын гын, шошым йүр лийдэ кукишо кэчэ шога гын, эр вүдымө шурно-влак начар кушкыт, лэктышыштат шагал лийэш.

Такырэш вүдымө-влак йалт вэс түрлө улыт. Нуно шошым вара гына шындалтыт, кушкаш тўналмышт гоным вүдымат шагал налыт. Парэнтгэ дэн вож саска-влакым шындамэ дэнэ мландат сайын пушкыдэмэн. Мландым конкыктышо шүк шудо-влакат пытаралтыт.

Тыгэ такырэш вўдымѳ да шындымэ-влак шошым ойар кэчыштэ, тўлыжгэн огыт шич, кэнгэж йўр мартэнэ чыгэн, вара ижэ вийын кушкаш тўналыт.

Сандэнэ шижым чыла мландым куралаш пагыт укэ годым, эр вўдышаш ик ийаш шурнылан гына шижымак курал кодаш тыршыман. Такырэш вўдышаш вожсаскалан, тарлан, (просо) парэнтэ шындаш да монь шошым куралмат йўра.

Ты шотышто ик правилым мондыман огыл. Шошым мландэ кошкымѳнтак куралын, шындымэшкэ шўк шудо ынжэ куш да мландэ ынжэ кошко манын ик кок кана культиватыр дэн йа тырма дэнак тырмалаш кўлэш.

Адак ушэштэрэна, парэнтэ дэнэ вож саскалан (такырэш шындымэ йўрварлан) шижымак куралаш тыршыман, нуно шурно дэчат пайдам шуко пунат. Адак пропашнойлан шошым куралына гынат мланна моло шурно дэч лўдмашан огэш лий. Шурным шошым куралын вўдымѳ годым, кукшо ий кэчан шошо лийын, шурно кошкэн пытэн кэртэш, нунылан шижым курал кодэт гын, шурно лэктышыжат йўршашлык лийэш.

Ик ийашлан мон кэлгыт куралман.

Ик ийаш шурнылан кэлгынрак куралмэ 10—15 сантимэтр кэлгыт куаш куралмэ дэч сайрак манын ончыланак каласышна.

Самар округышто, Бэзэнчэкский сынымэ стансаштэ 12 ий коклаштэ, август тылызын пэрвой кэчылаштыжэ куаш куралмэ 6,5 сантимэтр, кэлгыт куралмэ—7,5 сэнтнэр шурным пуэн, ойыртышыжо ик гэктарлан ик сэнтнэрыш шуын. Шижым пэшак вара сэнчабрштэ ижэ куралмэ да

тэлылан кылмаш окчабрштэ курал кодымо, шурно лэқтышым 36 килограмым вэлэ шукэмдэн.

Шэм рокдымо вэрлаштэ ик ийашлан мон кэлгыт куралаш күлэшым Лайиш да Тула олашсэ сынымэ станса-влак эскэрэн ончэныт.

Сўас республикысэ, Лайиш сынымэ стансаштэ 8 ий коклаштэ шошым шўлыбылан 10 сантиметр кэлгыт куралмэ гыч ик гэктарлан 8 сэнтнэр, 20 см. кэлгыт куралмэ гыч 9 сэнтнэр шўльб лэктын, ойыртышыжо 1 сэнтнэр вэлэ лийын.

Такырэш вўдашлан мон кэлгыт куралман.

Парэнтэ дэнэ вож саска-влак мут гыч, йошкар ушмэн, моло шурным ончымаштэ кэлгын куралмым йўратат. Тугэ гынат тыштат куаш куралмэ дэн кэлгын куралмын ойыртышыжо пэш кугак огыл.

Ульйановск губернан Аннэнковский сынымэ стансаштэ 25 сантиметр кэлгыт куралмэ 3 вэршок кэлгыт куралмэ дэч, 7 сэнтнэр парэнтым вэлэ утыжым пуэн. Ойыртышыжо куго огылжо тывэч рас койэш.

Сўас республикыштэ, Лайиш дэн Космодьэм-йан сынымэ станса-влакыштат парэнтгылан лўмын кэлгын куралыныт гынат, артымыжэ кугак лийын огыл. Сандэнэ парэнтгылан шэм рокдымо вэрлаштэ 15 сантиметр дэч кэлгын куралман огыл.

Чыла күшнб каласыма гыч тыгай ойым ышташ лийэш; кэлгын куралмын, куаш куралмэ дэч артыкшэ пэш шагал, адак такырым вараш кодын куралмэ шурно лэқтышыमत начарэмда вэлэ.

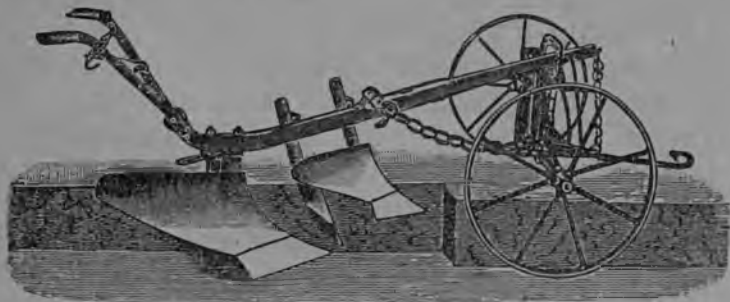
Кэлгын куралаш шэргакан плуг, имьнэ-влакат шуко кўлмб дэн шкэ роскотшыमत пўрылтэн ок кэрт.

Путыракшым ик ойым мондыман огыл, пэм рокан вэрлаштэ, шурно лэқтышым нўлталашлан,

мландышкэ вўдым шуқырак шынґарап тыршыман. Тыдлан вэрчын уржалан эр шошымак, да ик ийашлан эр шижымак курал кодаш да куралмэ мландым сайын ончэн мошташ кўлэш.

Кльэвыр олмым куралмэ.

Шэм рокдымо вэрлаштэ да шэм рокан кожлан чара мландыштэ кльэвыр почэш йытыным вўдат йа парэнгым шындат. Кльэвыр отылым, путыракшым кок ийашыжым шижымак ончычырак куралын кодыман, вожшо дэнэ отылжо шўйаш тўналыны кодшо.

4 шэ сўрэт. Кашым куралмэ Саккэ плуг.

Парэнгэ пушкыдо рокэш гына сай шочэш, сандэнэ кльэвыр олмымат куралмэ годым кашыжэ пытэн мийжэ. Тыдым кок тўрлын ыштап лийэш: йа культурандэн куралын, йа кльэвыр отылым нэрвой куаш (талкан) куралын, вара плуг дэнэ угычын кэлгын куралын.

Культурандэн кэлгын куралмылан, лўмын сөрэм-влакым кэлгын куралаш ыштымэ Саккэ каш налшэ плуг дэнэ куралмым чотлат. Озанлыкыштэ посна каш (сөрэм) пўчшэ плуг укэ годым,

кльэвыр ангам (отылым) сайын ыштэн шуктышаш вэрч, куралмэ дэч ик арна ончыч 5 сантимэтр кэлгыт нарэ куашын гына куралын отылжым пушкыдэмдаш кўлэш.

Отылым раудаль, пружинан тырма дэнат пушкыдэмдаш лийэш. Тыгэ ўмбачын пушкыдэмдымөнгө простой плуг дэн кэлгын куралашат куштылго лийэш, кашыжат пушкыдэмын, тыгыдэмын савырнэн кодэп, куралмыжат сай лийэш.

Кльэвыр олмым простой плуг дэнэ отылжым пушкыдэмдыдэак куралмэ годым, куралмэ сай огэш лий, вара дискэ тырма дэнэ кужын пушкыдэмдаш логалэш. Тыгэ пушкыдэмдымэ рок изи комоқанмыжым пытара, пураканэш вэлэ,

Ик ийаш шурно лэктын клэвыр олмым жапыштыжэ куралмымат онча. Симбилэй сынымэ стансаштэ тўрлө жапыштэ куралмэ ик гэктар гыч шўлым тынарэ налыныт: клэвыр олмым август тылызыштэ куралмэ гыч—26 сэнтнэр, шижым почэш гына да шошым ижэ куралмэ гыч 21 сэнтнэр дэнэ, альэ 5 сэнтнэр кэм налылтын. Моло тўрлө шудо—вўдымө отыл вэр-влакымат кэнгэжымак альэ ончычынрак куралат гын, шудо вожшо йылэрак шўйэш. Тўрлө сынымэ станса-влакыштэ сынэн ончымо-влак чылажат, шурно лэктышым кугэмдышаш вэрч, тэлылан ончычак куралаш кўлэшым ончыктат. Ты ой-влак сэмын ыштэн, вўдымө машина дэн вўдэн гына ик ийаш шурнын лэктышыжым нөлталаш лийэш.

ВУЙЛЫМАШ.

	Могыр.
Отылан ағам куаш куралын пушкыдэмдымэ	3
Шэм рокдымо вэрлаштэ отылым куралмэ	7
Кожлан чара вэрлаштэ отылым куралмэ	9
Ик ийашлан шижым курал кодымо	10
Такырэш вўдашлан шижымак куралын кодаш кўлэш	13
Ик ийашлан мон кэлгыт куралман	15
Такырэш вўдашлан мон кэлгыт куралман	16
Кльэвыр олымым куралмэ	17

11-1

370

Акшэ 7 ырш.
Цена 1 коп.
с. х.

52602

Н Мар. л
3-30

На марийском языке
(восточно-луговое наречие)

С. И. ДАНИЛОВ. Пожнивное лушение и зяблевая
вспашка под яровые.
• Перевод ВЕЛЬСКОГО Е.

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР.
Москва, центр, Никольская, 10.

ap. A

- 30

	Map.
	3-306.